

Тема 3. Заняття 14. Мобілізаційна підготовка та мобілізація в Україні.

Питання

Вступ.

1. Сутність, правова основа та зміст мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні.
2. Організаційні основи мобілізаційної підготовки та мобілізації.
3. Основні тенденції розвитку та удосконалення заходів мобілізації з урахуванням досвіду відбиття широкомасштабної агресії РФ проти України.

Заключення.

Література.

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року (із змінами). – К. : Преса України. – 80 с.
2. Закон України “Про оборону України” від 06.12.1991 №1932-ХІІ
3. Закон України “Про правовий режим воєнного стану ” від 06.04.2000 № 1647-ІІІ.
4. Закон України “Про оплату праці” від 24.03.1995 № 108/95-ВР (із змінами).
5. Закон України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 44, ст.416)
6. Указ Президента України №121 від 25.03.2021. Стратегія воєнної безпеки України.
7. Указ Президента України “Про введення правового режиму воєнного стану в Україні” від 24.02.2022 № 64/2022.
8. Наказ МО України № Н(нрд)-1652-220/16 від 29.08.2024 “Стратегія залучення, розвитку та утримання людського капіталу в силах оборони України на період до 2027 року”.
9. Дайджест мобілізації людських ресурсів: інформ. дайдж. / колектив авторів. – К. : НУОУ, 2024. – 60 с.
10. Центр рекрутіngu української армії // <https://recruiting.mod.gov.ua/difference.pdf>.

ВСТУП

В умовах збройної агресії російської федерації проти України особливої актуальності набувають як структурні, так і системні зміни щодо організації підходів до діяльності Збройних Сил України та інших складових сил оборони з метою забезпечення їх готовності до виконання завдань оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості.

З початком вторгнення російської федерації на територію України перед державою гостро постало питання доукомплектування Сил оборони

особовим складом до штатів воєнного часу військовонавченими людськими ресурсами.

Питанню мобілізації в Україні сьогодні приділяється велика увага.

Збереження суверенітету, територіальної цілісності, економічної та інформаційної безпеки України - це спільний обов'язок усіх громадян та найважливіше завдання держави. Захист Вітчизни, незалежності та повага до державних символів - священний обов'язок кожного українця. Військовий обов'язок - це основа для комплектування Збройних Сил України та інших військових формувань, що забезпечують оборону

Проведення заходів мобілізації в Україні - це не новий феномен. Перший Указ Президента України на проведення часткової мобілізації був затверджений Законом України № 1126-УП 17.03.2014 року, згодом рішення про проведення часткової мобілізації приймалось ще п'ять разів.

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну з метою забезпечення оборони держави Законом України № 2105-IX затверджено Указ Президента України від 24.02.2024 року № 69 "Про загальну мобілізацію", терміни якого продовжуються встановленим порядком згідно із вимогами Конституції України.

При проведенні заходів як часткової, так і загальної мобілізації застосовувались процедури і підходи запозичені з радянських часів. Зміни у політичній, воєнній, технологічній сферах, зміни у суспільних, культурних відносинах спонукають на пошуки нових підходів щодо мобілізації людських ресурсів з урахуванням вимог

1. СУТНІСТЬ, ПРАВОВА ОСНОВА ТА ЗМІСТ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.

Сутність

Мобілізаційна підготовка - комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які здійснюються в мирний час з метою підготовки національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної спеціальної служби транспорту (далі - Збройні Сили України, інші військові формування), сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період.

Мобілізація - комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади,

інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту - на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано.

Система управління мобілізаційною підготовкою - складова частина загальної системи управління державою, яка спрямовує діяльність органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту на підготовку систем управління, засобів зв'язку, інформаційного забезпечення, а також фінансових і матеріально-технічних ресурсів, підприємств, установ і організацій до проведення мобілізації.

Особливий період - період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, сил оборони і сил безпеки, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і час демобілізації після закінчення воєнних дій

мобілізаційні завдання (замовлення) - окремі вимоги мобілізаційного плану щодо номенклатури, обсягів виробництва необхідної продукції, утворення і підготовки до розгортання спеціальних формувань, а також затверджені в установленому порядку першочергові заходи мобілізаційної підготовки, які доводяться для виконання до центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування. До підприємств, установ і організацій, що залучаються до виконання мобілізаційних завдань (замовлень), мобілізаційні завдання (замовлення) доводяться на підставі затверджених основних показників мобілізаційного плану і договорів (контрактів), що укладаються в порядку, передбаченому законодавством;

Демобілізація, мобілізаційний план, спеціальні формування, основні показники мобілізаційного плану, мобілізаційні потужності, оповіщення, система військового обліку, частковий наряд

Правова основа мобілізаційної підготовки та мобілізації

Правовою основою мобілізаційної підготовки та мобілізації є [Конституція України](#), [Закон України](#) "Про оборону України", цей та інші закони України, а також видані відповідно до них нормативно-правові акти.

Основні принципи і зміст мобілізаційної підготовки та мобілізації

Мобілізаційна підготовка та мобілізація є складовими частинами комплексу заходів, які здійснюються з метою забезпечення оборони держави, за винятком цільової мобілізації.

Мобілізаційна підготовка та мобілізація здійснюються на основі таких принципів:

- централізоване керівництво;
- завчасність;
- плановість;
- комплексність і погодженість;
- персональна відповідальність за виконання заходів щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації;
- додержання прав підприємств, установ і організацій та громадян;
- гарантована достатність;
- наукова обґрунтованість;
- фінансова забезпеченість.

Зміст мобілізаційної підготовки становить:

1. Правове регулювання у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації;
2. Наукове і методичне забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації;
3. Визначення умов діяльності та підготовка органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій до роботи в умовах особливого періоду;
4. Розроблення мобілізаційних планів, довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки;
5. Підготовка Збройних Сил України, інших військових формувань до проведення мобілізації;
6. Підготовка національної економіки та її галузей до переведення і функціонування в умовах особливого періоду;
7. Підготовка єдиної державної системи цивільного захисту до функціонування в умовах особливого періоду;
8. Створення, розвиток та утримання мобілізаційних потужностей для задоволення потреб держави в особливий період;
9. Утворення і підготовка до розгортання спеціальних формувань;
10. Створення мобілізаційного резерву;
11. Створення та утримання страхового фонду проектної, конструкторської і технологічної документації на продукцію мобілізаційного та оборонного призначення;
12. Підготовка й утримання в належному стані техніки та об'єктів, призначених для передачі в разі мобілізації Збройним Силам України, іншим військовим формуванням;
13. Забезпечення готовності системи управління державою до функціонування в особливий період;

14. Планування і підготовка до нормованого (у разі необхідності) забезпечення населення продовольчими та непродовольчими товарами, медичним обслуговуванням, послугами зв'язку, транспорту, комунальними та побутовими послугами;

15. Військовий облік призовників, військовозобов'язаних та резервістів;

16. Підготовка та накопичення військово-навчених людських ресурсів призовників, військовозобов'язаних та резервістів для комплектування посад, передбачених штатами воєнного часу;

17. Бронювання військовозобов'язаних за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями на період мобілізації та на воєнний час;

18. Підготовка керівного складу органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, єдиної державної системи цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до дій у разі мобілізації;

19. Підвищення кваліфікації з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації керівників органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, працівників відповідних мобілізаційних підрозділів і працівників з питань мобілізаційної роботи;

20. Проведення військово-економічних мобілізаційних навчань і тренувань;

21. Перевірка та оцінка стану мобілізаційної готовності національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також адміністративно-територіальних одиниць України;

22. Міжнародне співробітництво у сфері мобілізаційної підготовки;

23. Підготовка фінансової системи держави до функціонування в умовах особливого періоду;

24. Розробка і підготовка до запровадження стандартів особливого періоду;

25. Планування і підготовка до технічного прикриття в особливий період об'єктів, споруд та транспортних магістралей оборонного і важливого загальнодержавного значення;

26. Доведення основних показників мобілізаційного плану, укладання договорів (контрактів) на виконання підприємствами, установами і організаціями мобілізаційних завдань (замовлень), поставку матеріально-технічних ресурсів, виконання робіт та надання послуг в особливий період;

27. Підготовка транспортної системи до забезпечення мобілізації;

28. Підготовка до перерозподілу трудових ресурсів в особливий період;

29. Інформаційне забезпечення;

30. Підготовка до переведення редакцій друкованих медіа і телерадіоорганізацій до роботи під час мобілізації та у воєнний час.

Зміст мобілізації становить:

1. Переведення національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, а також адміністративно-територіальних одиниць України на роботу в умовах особливого періоду;
2. Переведення Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту на організацію і штати воєнного часу.

2. ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ.

Організація і порядок проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації

Організація і порядок проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації визначаються Законом “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”, актами Президента України та Кабінету Міністрів України.

Загальна мобілізація проводиться одночасно на всій території України і стосується національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій.

Часткова мобілізація може проводитися в окремих місцевостях держави, а також стосуватися певної частини національної економіки, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій.

Види, обсяги, порядок і строк проведення мобілізації визначаються Президентом України в рішенні про її проведення.

Рішення про проведення **відкритої мобілізації** має бути негайно оголошене через медіа.

Рішення про проведення **прихованої мобілізації** доводиться до органів державної влади, інших державних органів, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій по закритих каналах оповіщення в порядку, який визначається Президентом України.

З моменту оголошення мобілізації (крім цільової) чи введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях настає особливий період функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій.

На час особливого періоду дія будь-яких прийнятих до настання цього періоду нормативно-правових актів, що передбачають скорочення чисельності, обмеження комплектування або фінансування Збройних Сил України, інших військових формувань чи правоохоронних органів спеціального призначення, зупиняється.

Керівництво проведенням заходів мобілізації людських ресурсів

Розподіл відповідальності між суб'єктами мобілізації

Керівництво мобілізацією являє собою вид управлінської діяльності, який на засадах лідерства і влади забезпечує формування форм і методів виконання заходів мобілізації, їх трансформацію в управлінські рішення шляхом використання комунікацій. Розподіл функціональних завдань та відповідальності суб'єктів мобілізації наведено в додатку 1 описано детальніше

Загальне керівництво у сфері мобілізаційної підготовки і мобілізації держави здійснюється Президентом України.

Організаційне керівництво мобілізаційною підготовкою і мобілізацією в Україні здійснюється Кабінетом Міністрів України.

Безпосереднє керівництво щодо реалізації заходів з мобілізаційної підготовки і мобілізації здійснюється в центральних органах виконавчої влади, інших державних органах їх керівниками, а в ЗС України, інших військових формуваннях - центральними органами управління відповідних військових формувань.

Управління, координація та контроль мобілізації людських ресурсів

Координація діяльності органів виконавчої влади з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації здійснюється Радою національної безпеки і оборони України.

Кабінет Міністрів України:

здійснює контроль у межах своїх повноважень за здійсненням заходів щодо переведення ЗС України, інших військових формувань, сил цивільного захисту на організацію і штати воєнного часу;

здійснює контроль за мобілізаційною підготовкою в Україні в межах своїх повноважень та проводить кадрову політику щодо мобілізаційних підрозділів (працівників з питань мобілізаційної роботи).

Міністерство оборони України

планує і здійснює управління заходами щодо мобілізації та демобілізації у ЗС України;

бере участь у проведенні мобілізації та демобілізації в інших військових формуваннях;

здійснює контроль за станом мобілізаційної готовності у ЗС України та за мобілізаційною готовністю підприємств, установ і організацій, яким встановлено мобілізаційні завдання (замовлення) для задоволення потреб ЗС України, інших військових формувань;

забезпечує та організовує належне функціонування системи військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів в державі.

Генеральний штаб ЗС України через оперативні командування та (військові) адміністрації

здійснює управління призовом громадян на військову службу під час мобілізації та визначає обсяги їх призову (крім Служби безпеки України (далі - СБУ) та розвідувальних органів);

контролює планування заходів щодо підготовки, підтримання ЗС України у бойовій та мобілізаційній готовності, комплектування їх особовим складом, проведення призову, прийняття громадян на військову службу, визначення потреб і ресурсів, необхідних для виконання завдань, покладених на ЗС України.

Оперативні командування

Контролюють діяльність ТЦК та СП

Планування заходів мобілізації людських ресурсів

Повноваження суб'єктів мобілізації щодо планування заходів мобілізації людських ресурсів:

Кабінет Міністрів України

організовує розроблення проекту мобілізаційного плану України на особливий період та подає його на затвердження Президентові України;

визначає і затверджує основні показники мобілізаційного плану національної економіки та мобілізаційні завдання (замовлення) центральним і місцевим органам виконавчої влади, іншим державним органам, Раді міністрів Автономної Республіки Крим на особливий період.

Центральні органи виконавчої влади

розробляють і подають Кабінету Міністрів України проект мобілізаційного плану національної економіки України на особливий період;

узагальнюють потреби ЗСУ та інших військових формувань і розробляють мобілізаційні завдання (замовлення) виходячи з економічних можливостей держави;

розробляють критерії оцінок рівнів мобілізаційної готовності національної економіки України та підприємств, установ і організацій, яким встановлені мобілізаційні завдання (замовлення).

Загальна структура Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”

Розділ I

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення основних термінів

Стаття 2. Правова основа мобілізаційної підготовки та мобілізації

Стаття 3. Основні принципи і зміст мобілізаційної підготовки та мобілізації

Розділ II

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ

Стаття 4. Організація і порядок проведення мобілізаційної підготовки та

Стаття 5. Мобілізаційні підрозділи

Стаття 6. Військово-транспортний обов'язок

Стаття 7. Фінансування мобілізаційної підготовки та мобілізації

Стаття 8. Стимулювання заходів з мобілізаційної підготовки

Стаття 9. Захист інформації про мобілізаційну підготовку та мобілізацію

Розділ III

ПОВНОВАЖЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ, ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ, КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ, ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ

Стаття 10. Верховна Рада України

Стаття 11. Президент України

Стаття 12. Кабінет Міністрів України

Стаття 13. Повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері економічного розвитку

Стаття 13-1. Повноваження центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері економічного розвитку

Стаття 14. Повноваження Міністерства оборони України

Стаття 15. Повноваження інших центральних органів виконавчої влади та інших державних органів

Стаття 16. Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим

Стаття 17. Місцеві органи виконавчої влади

Стаття 19. Судові органи

Розділ IV

ОБОВ'ЯЗКИ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ГРОМАДЯН ЩОДО МОБІЛІЗАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА МОБІЛІЗАЦІЇ

Стаття 21. Обов'язки підприємств, установ і організацій щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації

Стаття 22. Обов'язки громадян щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації

Стаття 23. Відстрочка від призову на військову службу під час мобілізації

Розділ V

БРОНЮВАННЯ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ НА ПЕРІОД МОБІЛІЗАЦІЇ ТА НА ВОЄННИЙ ЧАС

Стаття 24. Мета бронювання військовозобов'язаних

Стаття 25. Організація і порядок бронювання військовозобов'язаних

Розділ VI

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО МОБІЛІЗАЦІЙНУ ПІДГОТОВКУ ТА МОБІЛІЗАЦІЮ

Стаття 26. Відповідальність за організацію мобілізаційної підготовки та стан мобілізаційної готовності

Розділ VI-1.

**ЗАХОДИ ВПЛИВУ ЩОДО ГРОМАДЯН, ЯКІ НЕ ВИКОНУЮТЬ
ОБОВ'ЯЗКИ, ПЕРЕДБАЧЕНІ ЦИМ ЗАКОНОМ, ПІД ЧАС
МОБІЛІЗАЦІЇ**

Стаття 27. Заходи впливу

Розділ VII

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

3. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХОДІВ МОБІЛІЗАЦІЇ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ ВІДБИТТЯ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Разом з цим, необхідно відмітити низку факторів, які вплинули на результати проведення загальної мобілізації. Основними з них, безумовно, стало захоплення противником частини території східних, південних та північних областей України, що призвело до значної міграції населення із цих областей та значне зниження поставки людських мобілізаційних ресурсів у початковий період війни. Так, за офіційними даними, протягом першого місяця війни виїхало: за межі України – 3,6 млн. чол., в межах України - 6,5 млн. чол. Серед тих, хто покинув свої домівки, була велика кількість чоловіків призовного віку.

В такій складній ситуації та в умовах абсолютної переваги противника у повітрі, на морі та на суходолі, військове керівництво спромоглося провести комплекс заходів для проведення своєчасного і якісного комплектування військ (сил) і особливо військових частин Сил Територіальної оборони та військових частин резерву. У встановлені терміни була проведена їх підготовка до відбиття збройної агресії що, в решті, значно знизило руйнування цивільної інфраструктури та втрати цивільного населення у початковий період війни.

Важливим було те, що завдяки інформації, що поступала від розвідувальних органів України та країн-партнерів, Генеральному штабу ЗС України вдалось розгадати загальний задум противника та напрямки його головного та інших ударів. За результатами оцінки оперативно-стратегічної обстановки, розгадавши імовірний характер дій противника, керівництво сил оборони, спільно з органами державної влади та місцевого самоврядування своєчасно відреагувало та прийняло адекватні рішення щодо протидії агресивним діям противника.

Досвід війни спонукав військове керівництво до внесення змін у терміни готовності бойових військових частин (сил негайного реагування), особливо, частин територіальної оборони та їх укомплектованість в умовах мирного та воєнного часу. Було зроблено висновок, що підготовка частин (підрозділів) ТрО повинна здійснюватись і удосконалюватись в мирний час, і відповідальність за якість їх комплектування та підготовку, повинні нести не

тільки керівники складових сил оборони, але й керівники місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Необхідно відмітити що, в надзвичайно складних умовах керівництву Збройних Сил України, до повномасштабного вторгнення військ російської федерації та в перші дні війни, вдалося провести низку заходів, **які позитивно вплинули на хід загальної мобілізації**, а саме:

- Генеральним штабом своєчасно були визначені (уточнені) терміни та черговість комплектування військових організаційних структур усіх складових сил оборони;

- своєчасно проведено оповіщення та призов резервістів до бойових військових частин;

- в короткі терміни були відпрацьовані штати військових частин, які формувались заново з урахуванням наявного озброєння та військової техніки (далі – ОВТ) , яке зберігалось на базах, складах, арсеналах а також ОВТ, яке було надано партнерами;

- командування Сухопутних військ ЗС України спільно з органами державної влади та органами місцевого самоврядування змогло забезпечити ефективну роботу територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП) в умовах дії правового режиму воєнного стану, що дало змогу своєчасно і якісно доукомплектувати військові частини бойового складу мобілізаційними ресурсами (резервістами та контрактниками), які мали бойовий досвід.

Необхідно також відмітити, що більша частина обласних військових адміністрацій відповідально підійшли до виконання завдань загальної мобілізації і забезпечили спільно з обласними ТЦК та СП виконання планів мобілізації.

Аналізуючи хід проведення загальної мобілізації на початковому етапі війни, можна стверджувати, що виконанню завдань загальної мобілізації сприяв високий моральний дух та патріотизм українців. Військовозобов'язані, які мали бажання іти до лав Збройних Сил і захищати свою Вітчизну, в цей період самостійно прибували до ТЦК та СП, або безпосередньо до військових частин (оперативний резерв), де зразу ж призначались на посади і приступали до виконання своїх функціональних обов'язків. Тобто, проблем з прибуттям особового складу для комплектування військ (сил) не спостерігалось. Треба відмітити, що у ТЦК та СП стояли черги резервістів та добровольців. Хто не попав у команди для доукомплектування бойових військових частин, просились у підрозділи ТрО. Кількість бажаючих записатись у підрозділи ТрО у деяких районних ТЦК та СП досягала до 250-300%.

Активність і патріотизм військовозобов'язаних спостерігався протягом всього першого етапу мобілізації. Найбільш високу ступінь активності в цей період проявили військовозобов'язані територіальних громад, де оповіщення, збір та їх відправку до збірних пунктів ТЦК та СП і пунктів прийому особового складу військових частин організовували безпосередньо керівники

та члени рад громади.

Отже позитивними факторами, які не дали противнику в короткий термін досягти своєї стратегічної мети і захопити столицю нашої держави були:

патріотизм та активна позиція всього народу України і, особливо волонтерів, по забезпеченню Збройних Сил України та інших складових сил оборони всіма необхідними матеріально-технічними засобами;

висока мотивація особового складу;

оперативне реагування на ситуацію в Україні та надання матеріально-технічної (особливо щодо озброєння і військової техніки) і фінансової допомоги державами-партнерами;

наявність бойового досвіду у особового складу у т.ч. мобілізованого, офіцерів і особливо у бойових генералів (Головнокомандувача та всіх командувачів угруповань військ).

З метою покращення стану бойової і мобілізаційної готовності та бойових спроможностей військ (сил) в ході подальшої збройної боротьби, на думку військових фахівців, необхідно:

переглянути організаційно-штатні структури військових частин бойового складу, і привести їх у відповідність до завдань, які реально вони можуть виконувати, враховуючи ОВТ, якими вони оснащені;

при формуванні нових військових частин, основну увагу звернути на якість їх комплектування особовим складом, особливо офіцерських посад та, при будь-яких обставинах, проводити з ними бойове **злагодження**, не менше 12-15 діб (до роти (батареї) включно);

визначити потребу військ (сил) у техніці національної економіки та негайно організувати її вилучення для потреб сил оборони;

формування нових військових частин проводити розосереджено по підрозділах, скрито поза межами населених пунктів;

категорично заборонити розміщення особового складу після формування підрозділів для проведення бойового злагодження у казармах військових містечок (тільки в наметових містечках і в районах, визначених ГШ ЗС України);

відновити навчання офіцерського та сержантського складу, в повному обсязі, на курсах підвищення кваліфікації та у вищих військових навчальних закладах (навчальних центрах), відповідно до програм підготовки на воєнний час;

організувати короткострокові курси підготовки особового складу щодо набуття навичок в управлінні та застосуванні нового озброєння і військової техніки, які надходять від країн-партнерів.

У ході проведеної у 2019 - 2020 роках адміністративної реформи в Україні, було здійснено укрупнення районів та, відповідно, значно зменшилась кількість ТЦК та СП, що, в свою чергу, вплинуло на їх ефективність роботи щодо мобілізації людських і транспортних ресурсів. Так, станом на 2020 рік із 490 було сформовано 136 районів (із них 17 на

окупованих територіях), а із 522 районних ТЦК та СП було сформовано лише 178.

Постанова Кабінету Міністрів України [5] була затверджена напередодні військової агресії російської федерації проти України, а саме 23 лютого 2022 року. Саме трансформація військових комісаріатів у територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, зміна структури, завдань і функцій створила передумови до зниження ефективності виконання ними мобілізаційних заходів, але незважаючи на все, цього не сталося. Нова структура та керівництво ТЦК та СП успішно справились з поставленими завданнями, завдання щодо комплектування військових організаційних структур сил оборони мобілізаційними ресурсами на початковому етапі війни були виконанні.

Разом з тим, основною проблемою в комплектуванні військ (сил) особовим складом в початковий період війни стало порушення вимог до ведення військового обліку військовозобов'язаних та резервістів і особливо, правил реєстрації місця проживання фізичних осіб, а також не виконання керівниками органів державної влади, органів місцевого самоврядування та керівниками підприємств і установ вимог постанов Кабінету Міністрів України щодо бронювання військовозобов'язаних.

Треба зауважити, що зрив оповіщення військовозобов'язаних в окремих районах через неналежне ведення персонально-первинного обліку військовозобов'язаних, стало основною причиною неповного виконання планів мобілізації окремими військовими адміністраціями в перші місяці війни.

Початок повномасштабної агресії російської федерації проти України спровокував масову міграцію населення як всередині країни так і за її межі що свою чергу відкрило **ряд проблем**, які тісно пов'язані з цим процесом, а саме:

нормативно-правовими актами не визначено порядок взяття на військовий облік громадян України, які прибули з інших місцевостей (змінили місце проживання, з тимчасово окупованих територій) в умовах правового режиму воєнного стану, у більшості з них відсутні військово-облікові документи;

при зміні місця реєстрації військовозобов'язаних через вебпортал, мобільний застосунок “Дія”, Р(М)ТЦК та СП до моменту надходження з відділу реєстрації повідомлення про реєстрацію, зняття з реєстрації місця проживання в паперовому вигляді не володіли інформацією про місце реєстрації військовозобов'язаного. Керівними документами було передбачено військовозобов'язаному особисто прибувати для взяття та зняття з обліку, під час якого є можливість уточнити всі необхідні данні для військового обліку.

Всі вище перераховані проблемні питання послідовно вирішувались шляхом внесення змін до законодавчих і нормативно-правових документів з цих питань і цей процес триває до сьогодні зважаючи на виклики, які стоять перед нашою державою.

В 2023 році за ініціативи Президента України – Верховного Головнокомандувача ЗС України, та Головнокомандувача ЗС України була проведена перевірка діяльності всіх ТЦК та СП з питань виконання мобілізаційних заходів. За результатами перевірки було прийнято ряд організаційних рішень, в тому числі кадрових. Наприкінці 2023 року в Національному університеті оборони України були проведені двотижневі курси підвищення кваліфікації для керівників ТЦК та СП, де з ними були проведені як теоретичні, так і практичні заняття з питань виконання функціональних обов'язків. Все це повинно сприяти в умовах війни покращенню роботи ТЦК та СП щодо проведення заходів комплектування військових організаційних структур, що формуються заново, та покриття втрат особового складу бойових військових частин.

Надзвичайно важливим завданням для органів військового управління (далі – ОВУ) та ТЦК та СП на першому етапі мобілізаційного розгортання, було – **сформувати військові частини резерву та частини, які формувались заново**. Найбільш оптимальними шляхами їх комплектування в цей період були:

переміщення військовослужбовців з інших військових частин, у тому числі запасних військових частин (підрозділів), відповідно до затвердженого старшим керівництвом планів переміщення;

доукомплектування офіцерами – випускниками курсів підготовки та особами рядового, сержантського (старшинського) складу, які пройшли відповідну підготовку у навчальних військових частинах, відповідно до заявок наданих частиною-формувавцем до ГШ (J1) ЗС України;

призову під час мобілізації на військову службу військовозобов'язаних офіцерів з досвідом проходження військової служби за прямою чи спорідненою військово-обліковою спеціальністю (далі – ВОС), військовозобов'язаних рядового, сержантського (старшинського) складу незалежно від їх рівня військової підготовки та досвіду служби з подальшою їх базовою загальновійськовою та фаховою підготовкою (за окремими розпорядженнями ГШ ЗС України).

Комплектування частин (підрозділів) ТрО в цей період здійснювалось:

військовослужбовцями, які завершили підготовку на курсах підготовки, у навчальних військових частинах, шляхом їх призначення безпосередньо на штатні посади до військових частин ТрО відповідно до набутих ВОС;

членами добровольчих формувань територіальних громад (далі – ДФТГ), які виконували завдання ТрО відповідно до контракту, раніше проходили військову службу та брали участь у бойових діях, шляхом їх призову ТЦК та СП під час мобілізації та направлення безпосередньо до військових частин;

членами ДФТГ, які виконували завдання ТрО відповідно до контракту, але не проходили військову службу раніше, шляхом їх призову на військову службу під час мобілізації (прийняття на військову службу за контрактом) та

направлення на відповідну підготовку у навчальні центри, навчальні військові частини, тощо. Крім цього, з метою недопущення провалів у комплектуванні військ (сил) людськими мобілізаційними ресурсами в ході проведення мобілізації та, опираючись на досвід виконання цих завдань була прийнята низка управлінських рішень, основними з яких були:

комплектування особовим складом здійснювалось за схемою: військовозобов'язаний ТЦК та СП - КППК (НЦ, ЗВП) - батальйон резерву (запасна рота (батарея) - військова частина (підрозділ);

збільшилися можливості підготовки на КППК (НЦ, ЗВП) осіб, які не проходили військову службу, а також проведення фахової підготовки за необхідними ВОС військовозобов'язаних, які проходили військову службу – для того, щоб після завершення підготовки виходив навчений військовослужбовець за необхідною ВОС;

покращилась рекламно – агітаційна робота: через інтернет провайдерів, телебачення, оголошення в пресі, агітацію в чатах, на підприємствах, установах, ВВНЗ – представниками військових частин (в першу чергу - бойових);

завданням командира військової частини стало: відбір і прийняття кандидатів для проходження військової служби за контрактом – як основне джерело комплектування військової частини;

визначений (узаконений) порядок використання офіцерів запасу віком 50-60 років, які раніше не проходили військову службу на офіцерських посадах;

посилена відповідальність військовозобов'язаних та керівників підприємств (установ, організацій) за ухилення від призову під час мобілізації;

посилена відповідальність (у т.ч. кримінальна) медичних працівників, які сприяють військовозобов'язаним у наданні неправомірних відстрочок.

Ще один з способів проведення мобілізації, який був перейнятий від краї-партнерів це рекрутинг. З 2024 року були створені Центри рекрутингу української армії — як пілотний проект Міністерства оборони України, покликаний побудувати прозору та ефективну модель залучення громадян на військову службу.

Тут рекрутери надають інформацію щодо вакансій, а також супроводжують кандидата на шляху до призначення на посаду у військовому підрозділі.

Центр рекрутингу української армії пропонує вакансії у Збройних силах України, поступово розширюючи перелік на всі Сили безпеки та оборони України.

РІЗНИЦЯ МІЖ СЛУЖБОЮ ЗА КОНТРАКТОМ ТА МОБІЛІЗАЦІЄЮ

№ зп	За контрактом	З призовом під час мобілізації на особливий період	Примітка
1.	Можливість вибору місця	Розподіл	Для засуджених осіб

№ зп	За контрактом	З призовом під час мобілізації на особливий період	Примітка
	проходження військової служби Виключення: Рекомендаційний лист від в/ч, яка не входить до переліку в/ч пріоритетного комплектування, є підставою для направлення громадянина саме в цю частину лише після отримання відповідного погодження ГШ ЗСУ	військовослужбовців до військових частин здійснюється за рішенням керівництва видів, окремих родів військ (сил) та ГШ ЗС України відповідно до потреб в доукомплектуванні. Виключення: Відповідно до цього порядку, рекомендаційний лист від в/ч, яка входить до переліку в/ч пріоритетного комплектування, є підставою для направлення мобілізованого саме в цю частину	передбачена можливість укладення контракту після ініціювання засудженим процедури розгляду питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Для засуджених місцем служби є спеціальний підрозділ, визначений ГШ ЗСУ
2.	Можливість обрання відповідної військово-облікової спеціальності (професії) та можливість кар'єрного зростання з урахуванням особистих побажань військовослужбовця	Направлення на фахову підготовку за відповідною ВОС здійснюється за рішенням керівництва видів, окремих родів військ (сил) та ГШ ЗСУ відповідно до потреб в доукомплектуванні	Опанування нової ВОС, курси підвищення кваліфікації тощо
3.	Під час дії воєнного стану для осіб (крім осіб офіцерського складу), які приймаються на військову службу за контрактом, із числа громадян віком від 18 до 25 років, строк військової служби встановлюється 1 рік		
4.	Під час дії воєнного стану для громадян України, які здобули медичну та/або психологічну освіту та які приймаються на військову службу за контрактом на посади за медичними, психологічними напрямками діяльності, строк військової служби встановлюється 1 рік (у тому числі, для осіб офіцерського складу)		
5.	Переважне право на укладення наступного контракту	Переважне право на укладення контракту на проходження військової служби після завершення	

№ зп	За контрактом	З призовом під час мобілізації на особливий період	Примітка
		особливого періоду	
6.	Можливість вступу до ВВНЗ для отримання першого рівня вищої освіти (бакалавр) за спеціальністю, спорідненою з цивільною (без відриву від служби)		При укладанні 2-го та наступних контрактів
7.	Для контрактників-осіб офіцерського складу після здобуття базової або повної вищої освіти за державним замовленням, дозволяється навчатися в інших вищих навчальних закладах без відриву від служби після проходження ними строку служби, який дорівнює часу їхнього навчання для здобуття попередньої вищої освіти		
8.	Можливість проходження військової служби за місцем служби чоловіка (дружини)		У разі, коли обидва члени сім'ї є військовослужбовцями
9.	Грошова винагорода за укладання першого контракту у розмірі 8, 9,10 прожиткових мінімумів доходів громадян, встановлених на 1 січня поточного року (рядовий склад - 8; сержантський (старшинський) склад - 9; офіцерський склад - 10)		При укладанні строкового контракту (3 роки - для осіб рядового складу; 3 і більше років - для осіб сержантського та старшинського складу; від 1 і більше років - для осіб офіцерського складу)
10.	Виплата підйомної грошової допомоги (у розмірі місячного грошового забезпечення +50% від розміру ГЗ за кожного члена сім'ї, який переїжджає разом із військовослужбовцем) та добові		При переїзді військовослужбовців на нове місце військової служби в інший населений пункт, у зв'язку з призначенням на військову посаду, зарахуванням до військового навчального закладу, термін навчання в якому становить не менше 6 місяців, або у зв'язку з передислокацією військової частини
11.	Одноразова грошова допомога (у розмірі 50 відсотків		За власним бажанням

№ зп	За контрактом	З призовом під час мобілізації на особливий період	Примітка
	місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби)		під час дії воєнного стану (для іноземців та осіб без громадянства); Військовослужбовцям, які уклали контракт на строк до закінчення особливого періоду або до оголошення рішення про демобілізацію та вислужили не менше 24 місяців військової служби за контрактом, не висловили бажання продовжувати військову службу під час особливого періоду; Військовослужбовцям, які проходять військову службу за контрактом, дію якого продовжено понад встановлені строки на період до закінчення особливого періоду або до оголошення демобілізації, та які вислужили не менше 18 місяців з дати продовження дії контракту, не висловили бажання продовжувати військову службу під час особливого періоду; У зв'язку із закінченням особливого періоду або оголошенням демобілізації та небажанням продовжувати військову службу за новим контрактом військовослужбовцями, які проходили військову службу за контрактом, укладеним на умовах, передбачених абзацом другим частини третьої статті 23 Закону України "Про військовий

№ зп	За контрактом	З призовом під час мобілізації на особливий період	Примітка
			обов'язок і військову службу"; У зв'язку із звільненням з полону
12.	Можливість проходження військової служби за місцем служби чоловіка (дружини)		У разі, коли обидва члени сім'ї є військовослужбовцями
13.	Виплата додаткової грошової винагороди за участь у бойових діях (виконанні спеціальних завдань)		30, 50 та 100 тис. грн та інші суми залежно від займаної посади (наприклад, інструктори тощо) відповідно до критеріїв, передбачених Постановою КМУ №168 від 28.02.2022 року
14.	Одноразова винагорода в розмірі 70 тис. грн за кожні 30 днів (сумарно обчислених) виконання бойових (спеціальних) завдань		У разі виконання бойових (спеціальних) завдань під час ведення бойових (спеціальних) дій
15.	Виплата винагороди за знищене (захоплене) озброєння та військову, бойову (спеціальну, спеціалізовану) техніку противника		У розмірах, які визначаються Постановою КМУ
16.	Можливість участі у міжнародних операціях з підтримки миру і безпеки		
17.	Можливість безкоштовного вивчення іноземної мови		
18.	Пріоритет у відборі та направленні на навчання до навчальних центрів (ВНЗ) країн - членів НАТО		
19.	Отримання сертифікату на купівлю транспортного засобу в розмірі 150 тис. грн		У разі укладення контракту мають право протягом 3 місяців з дати укладення такого контракту. Сертифікат на купівлю транспортного засобу видається військовослужбовцю при укладенні контракту лише один раз
20.	Можливість зарахування на квартирний облік осіб, які потребують поліпшення житлових умов		
21.	Право на забезпечення службовими житловими приміщеннями		

№ зп	За контрактом	З призовом під час мобілізації на особливий період	Примітка
	військовослужбовців та членів їх сімей		
22.	Право на забезпечення жилими приміщеннями для постійного проживання		Після 20-ти років вислуги
23.	Можливість отримання кредиту за державною програмою “єОселя” для придбання житла		
24.	Право на компенсацію 50% першого внеску за кредитом, забезпеченим предметом іпотеки, за програмою єОселя та додатково право на компенсацію 100 тис. грн після першого року військової служби, та ще 100 тис. грн - після другого року військової служби		У разі укладення першого контракту. Компенсація надається лише один раз протягом усього часу проходження військової служби. Порядок та умови надання компенсації встановлюються Постановою КМУ
25.	Ненарахування штрафних санкцій, пені за невиконання зобов’язань, а також проценти за користування кредитом перед підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, у тому числі банками, та фізичними особами		Призваним під час мобілізації, на особливий період, їх дружинам (чоловікам), а також іншим військовослужбовцям під час дії особливого періоду (за умови у часті в АТО, ООС та відсічі збройної агресії російської федерації). Крім кредитних договорів щодо придбання майна, яке віднесено чи буде віднесено до об’єктів житлового фонду (жилого будинку, квартири, майбутнього об’єкта нерухомості, об’єкта незавершеного житлового будівництва, майнових прав на них), та/або автомобіля
26.	Право на санаторно-курортне лікування та відпочинок у санаторіях, будинках відпочинку, пансіонатах і на туристських базах Міністерства оборони України		Один раз на рік для військовослужбовців та членів сімей

№ зп	За контрактом	З призовом під час мобілізації на особливий період	Примітка
27.	Можливість проживання поза межами розташування військової частини	За рішенням командира військової частини (підрозділу)	При перебуванні військовослужбовців в пунктах постійної дислокації
28.	Соціальна та професійна адаптація військовослужбовців у разі звільнення з військової служби		
29.	Право на отримання одноразової грошової допомоги у разі звільнення з військової служби		При наявності строку вислуги від 10 років
30.	Право на отримання пенсійного забезпечення за вислугою років після звільнення з військової служби		При наявності строку вислуги від 25 років
31.	Надання дітям військовослужбовців у першочерговому порядку місць у загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладах і дитячих оздоровчих таборах незалежно від форм власності		
32.	Члени сімей, які навчаються (виховуються) у державних навчальних закладах, мають право переводитися до державних навчальних закладів, найближчих до нового місця проходження військової служби або місця проживання		При зміні військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом місця проходження військової служби, а також при звільненні з військової служби за віком, станом здоров'я чи у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів
33.	Право на отримання матеріальної допомоги на оздоровлення		Як правило, раз на рік за рапортом, в розмірі місячного грошового забезпечення
34.	Місцеві програми із виплати одноразової винагороди за укладення першого контракту або у зв'язку з мобілізацією		Див. окремо в кожній територіальній громаді